

Odgoj za rodnu ravnopravnost u ranoj dobi

Hrešč, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:195118>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Anja Hrešč

ODGOJ ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U RANOJ DOBI

Završni rad

Zagreb, srpanj 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJKSI STUDIJ

Anja Hrešč

ODGOJ ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U RANOJ DOBI

Završni rad

Mentorica rada:
doc. dr. sc. Adrijana Višnjic Jevtic

Zagreb, srpanj 2021.

SAŽETAK

Iako je velik dio populacije vođen za kulturno ustaljenim rodnim stereotipima, oblicima ponašanja i odgojnim postupcima, ovaj rad prikazuje kako je upravo provedba rodne jednakosti nužna u odgoju i obrazovanju od najranije dobi da bi se novije generacije uspjele razviti u duhu zajedništva i u konačnici kako bi se stvorila održiva društva. Ključno je osvijestiti sve utjecaje odgojne okoline koji su presudni za formaciju rodnog identiteta i rodnih shema prema kojima dijete usmjerava svoje ponašanje i usvaja rodne uloge. Također, stavljen je naglasak na implementaciju održivog razvoja u odgoju i obrazovanju te na promišljenu komunikaciju i odgojne postupke kojima se doprinosi rodnoj ravnopravnosti. Zajedničkim zalaganjem i radom obitelji, ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te svih ostalih uključenih u odgojni proces, dijete može izrastati u rodno neutralnoj atmosferi i ostvarivati svoj puni potencijal.

Ključne riječi: rodna ravnopravnost, rani odgoj i obrazovanje, održivi razvoj, odgojni postupci, rodni identitet, rodne uloge

SUMMARY

Although a large part of the population is guided by culturally established gender stereotypes, types of behaviors and educational practices, this paper shows how gender equality is necessary in education from an early age for new generations to develop in a spirit of community and ultimately to create a sustainable society. It is crucial to be aware of all the influences of the educational environment that are crucial for the formation of gender identity and gender schemes according to which the child is directed to his behavior and adoptive gender role. Also, emphasis was placed on the implementation of sustainable development in education and on thoughtful communication and educational practices that contribute to gender equality. Through the joint efforts and work of the family, the institution of early and preschool education and all others involved in the educational process, the child can grow up in a gender-neutral atmosphere and realize his full potential.

Keywords: gender equality, early upbringing and education, sustainable development, educational practices, gender identity, gender roles

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. ODGOJ	7
2.1 <i>Određenja, paradigme i zakoni odgoja</i>	7
3. ODRŽIVI RAZVOJ	10
3.1 <i>Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj</i>	10
3.2 <i>Uloga ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja</i>	12
3.3 <i>Povijest održivog razvoja</i>	13
3.4 <i>Održivi razvoj u Hrvatskoj</i>	15
3.5 <i>Rodna ravnopravnost kao jedno od načela održivog razvoja</i>	16
4. RODNA RAVNOPRAVNOST I DRUŠTVO	17
4.1 <i>Rodno ravnopravna politička djelovanja</i>	17
5. RODNA RAVNOPRAVNOST I DIJETE	19
5.1 <i>Spol i rod</i>	19
5.2 <i>Postojeći termini vezani uz rod</i>	20
5.3 <i>Teorije razvoja rodno tipiziranih ponašanja</i>	23
6. RAZNOLIKOST UTJECAJA NA DIJETE	25
6.1 <i>Utjecaj obitelji</i>	25
6.2 <i>Utjecaj braće i sestra</i>	28
6.3 <i>Utjecaj ustanove ranog i predškolskog odgoja</i>	28
6.4 <i>Utjecaj vršnjaka</i>	30
6.5 <i>Utjecaj medija</i>	30
6.6 <i>Utjecaj literature</i>	31
7. RODNO RAVNOPRAVNI ODGOJ	32
8. ZAKLJUČAK	34
9. POPIS LITERATURE	35

1. UVOD

Problematika rodne ravnopravnosti zauzima sve više prostora u medijima i javnosti, prvenstveno zbog intrigantnosti same tematike. Naime, iako se u javnost šalju poruke o tome kako današnje društvo više ne priznaje podjele na „muško“ i „žensko“ i gdje rodni stereotipi gube smisao, stvarnost je, u većini slučajeva, posve drugačija. To se odnosi i na Hrvatsku u kojoj još uvijek prevladava patrijarhalno društvo i to ponajviše u ruralnim područjima. Mladi ljudi od najranije dobi žive u okruženju koje podržava kulturno ustaljena podjela na muško i žensko, a sredina nameće obrasce ponašanja koji su „utkani u tradicionalnom duhu hrvatskog naroda“. Za mlađu generaciju koja ne priznaje takve podjele i želi u društvu participirati na način da poštuje rodnu ravnopravnost te je kao takvu prenosi na buduće naraštaje, često zna biti izvrgnuta osudom društva. Iako je rodna ravnopravnost jedan od ciljeva održivog razvoja i tema mnogih političkih organizacija koje sustavno rade na njezinoj provedbi, na žalost teško iskorijenjeni rodni stereotipi prevladavaju.

Djelovanja održivog razvoja ključna su u kontekstu obrazovanja gdje djeca dobivaju vrijednosti po principima održivosti. Promišljeno i poticajno bogato okruženje djece važno je za uspješno provođenje ciljeva održivog razvoja, a promjene u načinu razmišljanja na temu rodne ravnopravnosti moguće su ako budu implementirane na lokalnom i globalnom nivou. Berk (2018) te ostali autori predlažu niz primjera prakse kako djecu od najranije dobi usmjeravati prema aktivnostima i razmišljanjima koje doprinose rodnoj ravnopravnosti, a neki od njih su poticanje djece na međuspolne igre, pružanje netipično rodnog primjera aktivnosti i zanimanja, raspodjela zadataka po principu njihovih aktualnih interesa i mogućnosti i tako dalje. Važan je globalni i multikulturalni pogled na svijet, rodne stereotipe valja zamijeniti rodno neutralnim stajalištima te pružiti djetetu priliku za razvoj kritičkog mišljenja o aktualnim problemima u svijetu.

Cilj rada je uz navođenje pojmovnih određenja održivog razvoja, odgoja i rodne ravnopravnosti, prikazati ispravnu i neispravnu praksu kroz povijest te raznolikost utjecaja na dijete (mediji, odgojitelji, obitelj, društvo...) u smislu razumijevanja terminologije rodne ravnopravnosti i općenito smjernica za rodno ravnopravni odgoj. Također, analizirati na koje sve načine dijete u ranome djetinjstvu upija stavove i ponašanja drugih ljudi oko sebe kako bi svi uključeni u odgojni i obrazovni proces djeteta osvijestili potrebu o mogućim promjenama.

2. ODGOJ

Čovjek je odgoju oduvijek pridavao velik značaj. Postoji od kada i čovjek te zauzima posebno mjesto u njegovu životu. Također, odgoj čini jedno od temeljnih ljudskih prava koje nikada nikome ne bi smjelo biti uskraćeno. Polić (1993) naglašava da se sama bit čovjeka postiže se upravo odgojem (prema Bognar, 2015).

Na temelju bioloških i antropologijskih gledišta, Gudjons (1994) ističe kako je odgoj nužan za preživljavanje, a čovjek „(...) raspolaže visokim stupnjem sposobnosti učenja.“ (str. 144.) Prema tome, odgojiteljevom brigom i odgojem u smislu poticanja cjelokupnog razvoja, odgajnik- dijete će moći funkcionirati u vlastitoj grupi (Gudjons, 1994, Bilić, 2016, prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Također spominje se i generacijsko obilježje odgoja, to jest činjenica da se odgojna znanja prenose s generacije na generaciju.

Suvremena gledišta uzdižu ulogu djeteta u samom procesu odgoja. Ono nije pasivno već na temelju stečenih znanja postaje 'otvoreno za svijet' u smislu da ga svojim djelovanjem mijenja i razvija, a u konačnici tako i razvija sebe samoga (Giesecke, 1993, Bilić, 2016, prema Matijević, Bilić i Opić, 2016).

2.1 Određenja, paradigme i zakoni odgoja

Vujčić (2013) spominje tri paradigme odgoja (naturalističku, empirističku i progresivističku) koje prikazuju različita shvaćanja ciljeva odgoja. Kod naturalističke paradigme, kojoj je glavni predstavnik Rousseau, cilj je ostvarenje vještine življenja. Odgoj je shvaćen kao pomoć pri upotrebi već urođenih ljudskih snaga (osjetila, emocije, razum) te za ostvarivanje njihovih predviđenih načina funkcioniranja (npr. razum da zaključuje). Također ne teži se poučavanju u bilo kojem smislu već se nastoji navesti odgajnika da samostalno zadovolji svoje osnovne prirodne potrebe.

John Locke glavni je zastupnik empirističke paradigme koja shvaća dijete kao tabulu rasu te s metaforom prazne ploče koju odgojitelj ispisuje prema vlastitoj volji i iskustvu, naglašava da je čovjek 90% rezultat odgoja. Sukladno tome odgajnika se uči ponašanju koje odgovara tradicionalnom poimanju dobrog karaktera, a njegova urođena priroda je gotovo zanemarena. U empirističkoj paradigmi čovjek je društveni produkt moralnih, religijskih i političkih normi.

Progresivistička (pragmatistička) paradigma odgoja, čiji je predstavnik J. Dewey, u fokus stavlja dijete i odgojni proces koji čini cilj sam po sebi. Odgojni proces omogućava učenje iz iskustva i kroz niz aktivnosti koje su u skladu s djetetovim urođenim snagama (radoznalost, interes). Zagovornici pragmatističke paradigme je shvaćaju „kao stalnu reorganizaciju i rekonstrukciju iskustava u procesu rješavanja odgojnih zadataka kao radnih projekata (radnih zadataka : kuhanje, šivanje, vrtlarjenje, istraživanje...)”. (Vujčić, 2013, str. 206)

S druge strane, suvremena tumačenja odgoja, kao socijalnog čimbenika, razmatraju formiranje čovjekove ličnosti u okviru cjelokupnosti utjecaja. Bašić (1999) smatra da u socijalne čimbenike odgoja spada sav svijet i sva kultura u kojoj se pojedinac nalazi. Razlikuju se pojmovi intencijskog i funkcionalnog odgoja. Intencionalni odgoj Vukasović (1994) definira kao odgoj koji je pedagoški planiran, provodi se ciljano i pedagoški je osmišljen (prema Tomić, 2018). S druge strane u funkcionalni odgoj spadaju svi ostali pedagoški čimbenici koji utječu na formiranje ličnosti, ali s nesvjesnom namjerom (Bašić, 1999). “Pod funkcionalnim odgojem i obrazovanjem danas podrazumijevamo sve one pozitivne i/ili negativne utjecaje na kognitivni, konativni i afektivni razvitak djece koji u neplaniranoj namjeri vrše određene osobe, roditelji i/ili rođaci, literatura i drugi umjetnički doživljaji, različiti i mnogobrojni materijali koji se distribuiraju iz komercijalnih ili idejnih razloga, televizija i audiomediji, časopisi i stripovi, vršnjaci i organizirane skupine istomišljenika, pokreti ili trendovi, pasivno i aktivno sudjelovanje u športu i mnogobrojne druge planirane ili spontane aktivnosti u slobodnom vremenu i izvan škole u kojima sudjeluju učenici i na koje spomenuti neplanirani čimbenici stalno djeluju.” (Maleš i Mijatović, 1999, str. 342.). Međutim, može se dogoditi da roditelji budu kontradiktorni na način da svoje odgojne težnje kvare svojim suprotnim ponašanjem. Bilić (2016) navodi primjer roditelja koji upozorava dijete da je pušenje štetno po zdravlje, a on je pušač (prema Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Misao da na razvoj djeteta utječu i ostali čimbenici iz njegove okoline potvrđuje i Bronfenbrennerova ekološka teorija. Bronfenbrenner smatra da dolazi do transakcijskih utjecaja između djeteta i njegove okoline (Bell, 1979, Sameroff, 1975, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Na odgojni čin mogu utjecati djetetov mikrosustav koji je najbliži djetetu i koji čine osobe u izravnom kontaktu s njime (obitelj, dječji vrtić, odgojitelji...), mezosustav koji predstavlja međudjelovanje između osoba iz djetetova mikrosustava (npr. suradnja između roditelja i odgojitelja), egzosustav koji uključuje djetetovo socijalno okruženje u kojemu ono nema izravan utjecaj, ali koje može djelovati na dijete (radno mjesto roditelja, upravna tijela u vrtiću, lokalna

vlast..) te makrosistem koji karakterizira kultura i subkultura u kojoj dijete odrasta (tradicija, uvjerenja) (Vasta, Haith i Miller, 2005). Kao peti dio sustava postoji i kronosustav u koji spadaju sve promjene u sustavima tijekom određenog razdoblja (Skupnjak, 2012). Sukladno tome i kultura u kojoj se čovjek nalazi stalno je podložna promjenama te kao takva djeluje na formiranje stavova o odgoju unutar pojedine generacije.

Dolaskom na svijet svako je dijete radoznalo i nedovršeno, a okolina mu predstavlja veliku nepoznanicu. Iz tog razloga, dijete dobiva najbolji mogući odgovor kada su mu pružene smjernice do pravilnog razvoja i osigurana adekvatna briga. Gudjons (1994) spominje dvije metafore odgojitelja, kao kipara i kao vrtlara. Metaforom odgojitelja kao kipara referira se na odgojitelja koji ciljano određenim metodama oblikuje odgajnika prema vlastitim idejama i viđenjima, a odgajatelj kao vrtlar stvara uvjete za razvoj koji se prirodno odvija sam od sebe.

Iako su djetetu roditelji primarni i ključni odgojitelji, oni su također dužni osigurati djetetu najbolje moguće obrazovanje. Budući da je odgoj društveni proces, odgojni i obrazovni sustavi i institucije poput vrtića i škole preuzimaju također značajnu ulogu i dijele odgovornost s roditeljima. U Republici Hrvatskoj vrijednosti, načela i ciljevi za rani i predškolski odgoj i obrazovanje djece utvrđeni su Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NKRPO, 2014). Kurikulum kao takav predstavlja osnovu koju bi svaki sudionik u istoimenom procesu trebao ostvariti, a Hrvatska obrazovna politika usmjerena je „(...) za cjeloviti osobni razvoj djeteta, za čuvanje i razvijanje nacionalne, duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske, za europski suživot te za stvaranje društva znanja i vrijednosti koje će omogućiti napredak i održivi razvoj. „ (NKRPOO, 2014, str. 20).

3. ODRŽIVI RAZVOJ

S novim vremenima, stižu i novi problemi. Svijet je uvelike napredovao u posljednjih nekoliko desetljeća, a na žalost susrećemo se i s djelovanjima ljudi koja rezultiraju negativnim učinkom. Stalnim tehnološkim i industrijskim ulaganjima dolazi do velike transformacije obrazaca potrošnje, ljudskih ponašanja i shvaćanja.

Održivim razvojem smatraju se sva djelovanja i ponašanja ljudi kojima se neće ugroziti sutrašnjica (Devernay, Garašić i Vučić, 2001). Održivi razvoj traga za budućim strategijama kojima će se razriješiti problemi poput siromaštva, društvene nejednakosti, klimatskih promjena, gubitka obnovljivih i neobnovljivih izvora i slično. S njime se javlja potreba za suvremenijim načinima razmišljanja i za primjenom održivih praksa kojima će se osigurati dugoročni boljitak čitavog čovječanstva, a pomoć u donošenju odluka za održivost pruža upravo kvalitetno obrazovanje (UNESCO, 2008).

Znanost je glavni oslonac u težnji za provođenjem održivog razvoja i obrazovanjem cijelog društva stvaranju se promjene (Devernay, Garašić i Vučić, 2001). Najveću nadu u bolju budućnost pruža ispravan i kvalitetan odgoj i obrazovanje za održivi razvoj.

3.1 Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj

Prema Brundlandovu izvješću Svjetske komisije za okoliš i razvoj (*WCED, eng. World Commission on Environment and Development*) riječ je o obrazovanju koje zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja potreba iz budućnosti. ¹Obrazovanje za održivi razvoj (*eng. ESD, Education for Sustainable Development*) sadrži vrijednosti koje polaze od poštovanja i uvažavanja. Važno je postići osjetljivost za održivost budući da svako ljudsko djelovanje, odnosi s drugim ljudima i vlastitom okolinom imaju efekt. „Obrazovanje nam omogućuje da razumijemo sebe i druge i naše veze sa širom prirodnom i društvenom okolinom, a to razumijevanje služi kao trajna osnova za izgradnju poštovanja.“ (UNESCO, 2005, str. 5.).

Nakon Brundlandovog izvješća 1987. godine, postalo je jasno da briga isključivo za ekološki aspekt razvoja nije dovoljna za postizanje održivosti. Prema tome, za uspješan ishod potrebno je usmjeriti pozornost jednako na sva tri područja : društvo, okoliš i gospodarstvo, a

¹ <http://www.omep.org.uk/education-for-sustainable-development/> , pristupljeno: 04. svibnja 2021

također i obratiti pozornost na kulturu. Svako od područja međusobno je povezano te zavisi jedno o drugom.

Svjesnost o pozitivnom i negativnom ljudskom djelovanju na okoliš te vlastiti doprinos u promjenama odnosi se na okolišni aspekt održivog razvoja u kojem se traga za mogućim rješenjima nastalih klimatskih promjena, strategijama smanjenja katastrofa te se radi na razvoju stava za spremnost njihove naknadne primjene.

Stvaranje održivih društva cilj je socijalnog aspekta razvoja za koji su većim djelom zadužene društvene institucije. Javlja se potreba za odgojiteljima i učiteljima koji će prenositi održive stavove i vrijednosti poput jednakosti, rodne ravnopravnosti, poštivanja rasnih i kulturnih razlika, solidarnosti i tako dalje (UNESCO, 2005).

Gospodarska značajka promatra se u smislu ekonomskog utjecaja na okoliš i društvo te obrnuto. Nastoje se promijeniti obrasci proizvodnje i potrošnje koji su se pokazali neefikasnim, a poticati i razmišljati o razvoju boljih (UNESCO, 2012).

Kultura čini bitnu sastavnicu održivog razvoja i prožeta je kroz svaki od aspekta. Dakle, održivo društvo, gospodarstvo i okoliš ovisni su o kulturi naroda, o njihovim vrijednostima, ponašanjima, vjerovanjima i aktivnostima koje ih karakteriziraju (UNESCO, 2005).

Djetetove rane godine vrijeme su kada ono počinje formirati vlastito mišljenje te na taj način poima sebe i sve ljude u svojoj neposrednoj okolini. U tim godinama dijete je u mogućnosti stvoriti niz pozitivnih mišljenja sa jezgrom poštovanja i uvažavanja. Ono tada razvija svoje vrijednosti, vještine, ponašanja i dugoročne navike koje će projektirati u budućnosti. Upravo je težište obrazovanja za održivi razvoj uključivanje održivih vrijednosti u svaku poru odgoja i obrazovanja u svrhu stvaranja brižnijeg i pravednijeg društva (UNESCO, 2005). Obrazovanje za održivi razvoj treba ponuditi sadržaj koji potiče razmišljanje i raspravu te traganje za mnogobrojnim rješenjima (UNESCO, 2009).

UNESCO (2005) propisuje nekoliko karakteristika za kvalitetno obrazovanje poput;

- Holističkog i interdisciplinarnog učenja
- Poticanja vrijednosti održivog razvoja
- Poticanja kritičkog razmišljanja i rješavanja problema
- Većih mogućnosti provedbe kroz umjetnost, dramu, debate, druge pedagogije...
- Sudjelovanja svih u donošenju odluka

- Svakodnevne primjene naučenog
- Uz globalne, rješavanje problema i na lokalnoj razni.

Međutim, ne može se isključivo obrazovanjem postići potpuno razumijevanje i primjenjivanje naučenog. Odgoj za održivi razvoj također se provodi kroz svakodnevne odnose u ranim i predškolskim institucijama, u obitelji i u ostalim društvenim okruženjima. Dijete u svojoj svakodnevnoj interakciji stječe određene stavove. Dvernay, Garašić i Vučić (2001) smatraju da je za razvoj pozitivnog stava potrebna suradnja između odgojitelja, lokalne zajednice, djece i njihove obitelji. Dakle, odgoj za održivi razvoj potrebno je shvatiti ozbiljnije i ukorijeniti ga u dječju stvarnost i svakodnevicu.

3.2 Uloga ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Vrtić je prvi korak ka osnovnom obrazovanju, mjesto gdje većina djece rane i predškolske dobi provodi polovicu svoga vremena i izražava svoj puni potencijal. Održivi razvoj čini sastavni dio predškolskog i osnovnoškolskog kurikulumu prema *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi* iz 2008. godine (Uzelac, Lepičnik-Vodopivec i Anđić, 2014).

Način na koji ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja sa svim svojim članovima mogu pomoći djeci u stjecanju vlastitog identiteta i osjećaja građanina svijeta je kroz praksu koja se temelji na poštovanju, uvažavanju i demokratskim vrijednostima. Svaki zaposlenik u ustanovi trebao bi poticati jednakost svih ljudi, solidarnost, jednakost žena i muškaraca, djevojčica i dječaka i slobodu u svakom smislu. Diskriminacija na temelju roda, spola, dobi, rase, etničkog podrijetla, religije ili invaliditeta je nedopustiva i poziva se na njihovo buduće sprječavanje. Vrtić je mjesto gdje dijete gradi i oblikuje svoj identitet u pozitivnom, bogatom i privlačnom okruženju s najnovijim shvaćanjima odnosa muškaraca i žene, roditeljskih uloga, uloga u obitelji i slično. Dok je odgojiteljeva uloga pružiti velik broj pozitivnih slika te na taj način pomoći djeci u izgradnji održivog stava (UNESCO,2008).

Pred odgojitelja je stavljen zadatak da pripremi dijete za budućnost punu izazova. Njegova zadaća je da mu pruži odgoj i obrazovanje s naglaskom na poštovanju i ravnopravnosti, a potiče ga se da izazovima pristupi kroz kritičko promišljanje i traganje za najprikladnijim rješenjima te mu pritom osigura suradnju s drugom djecom i lokalnom zajednicom. Da bi mogao postupati u skladu s time, odgojitelj treba biti dobro obrazovan to jest biti upoznat sa različitim

temama iz područja održivog razvoja, a u svakodnevnom radu biti fleksibilan, kreativan i snalažljiv. Teme iz područja održivog razvoja mogu se predstaviti kroz;

- Specifične aktivnosti, poticaje i sadržaj
- Konkretno usporedbe situacija ili odnosa u vrtića i izvan njega
- Spontani razvoj osjetljivosti za održivi razvoj
- Korištenje i poticanje situacija koje će dovesti do razmišljanja o temi održivog razvoja
- Suradnju više faktora u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj

(Uzelac, Lepičnik-Vodopivec i Anđić, 2014).

Sukladno navedenom, autori smatraju da je ključno brinuti o cjeloživotnom obrazovanju odgojitelja i pohađanju raznih programa stručnog usavršavanja uz provođenje potrebnih inovacija.

Također, odgoj i obrazovanje za održivi razvoj ovisi i o odgojiteljevom viđenju sebe, svog poziva i djece u skupini. „Potrebno je otvoriti svoja vrata promjenama, njegovati suosjećajnost, kao pretpostavku za bolje razumijevanje pa onda i motivaciju za trajan, bezuvjetni aktivan odnos i davanje sebe.“ (Devernay, Garašić i Vučić, 2001, str 55.).

3.3 Povijest održivog razvoja

Prvi dokument s principima održivog razvoja kako je danas poznat, objavila je 1987. godine Svjetska komisija za okoliš i razvoj (*WCED, eng. World Commission on Environment and Development*) pod nazivom '*Our common future*' ili drugačije '*Brundlandt Report*'. U izvješću su istaknuti siromaštvo i neodrživi obrasci raspodjele gospodarstva kao jedan od razloga nastalih ekoloških problema, što dovodi do potrebe da se održivi razvoj sagleda i u ostalim aspektima kojima se osporava odgovorno djelovanje ljudi u svijetu (Ujedinjeni narodi, 1987). Nedugo zatim, 1992. godine u Rio de Janeirou na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvitku (*Zemljski summit*), više od 178 zemalja usvojilo je akcijski plan '*Agendu 21*'. (Plan je podijeljen u 4 odjeljka; socijalne i ekonomske dimenzije, očuvanje i upravljanje resursima za razvoj, jačanje uloge glavnih skupina te sredstva njihove provedbe. (UNCED, 1992)

U rujnu 2000. godine na UN-ovoj skupštini u New Yorku, usvojena je *Milenijska deklaracija*. Deklaracija sadrži osam razvojnih ciljeva i aktivnosti (*eng. Millenium Development Goals- MDGs*) s rokom izvršenja provedbe do 2015. godine (Ujedinjeni narodi, 2000). Od država

članica zahtjevan je maksimalan trud u realizaciji svih narednih ciljeva;

1. Iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad;
2. Osigurati univerzalno osnovno obrazovanje;
3. Promovirati ravnopravnost spolova i osnaživanje žena;
4. Reducirati smrtnost djece;
5. Poboljšati zdravlje majki-rodilja;
6. Boriti se protiv HIV/AIDS-a, malarije i drugih zaraznih bolesti;
7. Osigurati održivost okoliša;
8. Razviti globalnu suradnju za razvoj.²

Dvije godine kasnije na *Milenijsku deklaraciju* nadovezala se *Johannesburška deklaracija* s naglaskom višestrane suradnje u svrhu poboljšanja prakse održivog razvoja. Politički dokument pod nazivom '*Budućnost koju želimo*' (eng. '*The Future We Want*') usvojen je na UN-ovoj konferenciji o održivom razvoju (Rio + 20) u Riju 2012. godine. U dokumentu je raspisan set ciljeva održivosti sagledanih kroz tri dimenzije – gospodarskoj, socijalnoj i okolišnoj. Na istoj konferenciji države članice su iskazale potrebu za uspostavljanjem UN-ovog političkog foruma koji će se baviti temama održivog razvoja. Po isteku roka provedbe *Milenijske deklaracije*, 2015. godine UN-ova Generalna skupština je sastavila 17 ciljeva održivog razvoja (eng. *SDG- Sustainable Development Goals*) koji su uključeni u UN-ovu Rezoluciju pod nazivom Agenda 2030. (UNCSD, 2012). Ciljevima se nastoje razriješiti svi globalni problemi do 2030. godine i samim time kreirati zadovoljavajuća budućnost za život na Zemlji.³

Propisani ciljevi Ujedinjenih naroda su ;

1. Svijet bez siromaštva
2. Svijet bez gladi
3. Zdravlje i blagostanje
4. Kvalitetno obrazovanje
5. Rodna ravnopravnost
6. Čista voda i sanitarni uvjeti

² [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-\(un\)/13/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-(un)/13/), pristupljeno : 03. travnja 2021.

³ <https://sdgs.un.org/goals>, pristupljeno: 23. svibnja 2021.

7. Pristupačna i čista energija
8. Dostojanstven rad i gospodarski rad
9. Industrija, inovacije i infrastruktura
10. Smanjenje nejednakosti
11. Održivi gradovi i zajednice
12. Odgovorna potrošnja i proizvodnja
13. Odgovor na klimatske promjene
14. Očuvanje vodenog svijeta
15. Očuvanje života na kopnu
16. Mir, pravda i snažne institucije
17. Partnerstvom do ciljeva.

Također, uz navedene ciljeve, države članice obvezale su se i na još 169 međusobno zavisnih podciljeva iz *Agende 2030*.⁴

3.4 Održivi razvoj u Hrvatskoj

Ozbilnost vodećih globalnih problema i težnju za njihovim rješavanjem prepoznaje i Republika Hrvatska. Kao jedna od članica UN-a, Hrvatska se obvezala na promoviranje načela održivog razvoja zajedno u suradnji s drugim državama članicama. U skladu sa Agendom 2030. radi na planu promicanja svih 17 ciljeva u okviru Europske Unije i Ujedinjenih naroda s posebnim naglaskom na miru, zaštiti ljudskih prava i transparentnosti. Ciljevi se smatraju kao prilika za stvaranje bolje i održivije budućnosti na ekonomskoj, socijalnoj i ekološkoj razini. Također, odlukom Vlade Republike Hrvatske osnovano je Nacionalno vijeće za održivi razvoj koje se brine o kontroli i usklađenosti svih održivih ciljeva.

„Hrvatska 2030.: Hrvatska kakvu želimo“ tema je brojnih radionica, konferencija, otvorenih stolova kojima je cilj educirati mlade, studente, državne i privatne sektore, djecu itd.

Cilju broj 5: Postići ravnopravnost spolova i osnažiti sve žene i djevojčice, Hrvatska pristupa vrlo ozbiljno. Sukladno tome, smanjenje negativne politike diskriminacije spolova

4

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>, pristupljeno: 21. travnja 2021.

provodi se kroz zakonodavstvo (npr. *Zakon o ravnopravnosti spolova*), izradu planova (npr. *Nacionalni plan za borbu protiv diskriminacije za razdoblje od 2017. do 2022. godine*) i kroz osnivanje institucionalnih mehanizma u sklopu Hrvatskog Sabora, Vlade, Uredima državne uprave u županijama i jedinicama lokalne i regionalne samouprave (Vlada Republike Hrvatske, 2019)

3.5 Rodna ravnopravnost kao jedno od načela održivog razvoja

Rodna ravnopravnost jedna je od 17 temeljnih vrijednosti koja se odgojem za održivi razvoj nastoji postići. Peta po redu rodna ravnopravnost leži na kulturi mira i tolerancije, a odnosi se na poštovanje drugih i ostvarivanje maksimalnog potencijala svakog pojedinca. Ustanove ranog i predškolskog odgoja u svom kurikulumu navode potrebu za poštivanjem rodne ravnopravnosti, a njena implementacija treba biti vidljiva u pedagoškim pristupima, provedbi aktivnosti i ponudi poticaja (UNESCO, 2008).

4. RODNA RAVNOPRAVNOST I DRUŠTVO

Giddens (2007) smatra da društvo u kojem su žene moćnije od muškaraca ne postoji. U svakoj sferi društva dolazi do nejednake raspodjele poslova i uloga budući da muškarci zauzimaju povoljniji socijalni i radni status (prema Kamenov i Galić, 2011). Kroz čitavu povijest postoje dokazi o muškoj nadmoći, a s druge strane uloga žene je dugo zadržala svoje tradicionalno poimanje. Tradicionalne podjele uloga izvan i unutar doma uključuju različitu podjelu muških i ženskih poslova, obaveza i ponašanja. Primjer tradicionalnih muških i ženskih uloga unutar obitelji spominju Jugović i Kamenov (2011) koji navode kako je uloga žene dugo bila briga o djeci, provođenje vremena s djetetom i obavljanje kućanskih poslova, a muškarac je zarađivao novac za obitelj. Neka od ostalih područja u kojima su žene bile zakinite u usporedbi s muškarcima su tržište rada, obrazovanje i politika zbog kojih su na kraju dovedene u položaj zavisnosti. Upravo iz prakse rodne nejednakosti stvoreni su oblici društvenih segregacija i diskriminacija prema spolu (Kamenov i Galić, 2011). Istraživanje 'Položaj žena na tržištu rada grada Splita' koje su proveli Relja, Galić i Despotović 2009. godine ukazuje na činjenicu da većina ispitanih žena smatra za sebe da je manje sposobna od muškaraca što potvrđuje prisutne predrasude prema ženama te nisko samopouzdanje žena u vlastite mogućnosti. Takva razmišljanja rezultiraju njihovim zapošljavanjem na slabije pozicioniranim radnim mjestima i manjim prihodima za razliku od pripadnika drugog spola (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Uglavnom žene rade u stereotipnim 'ženskim' poslovima to jest pronadnu zaposlenje u sektorima poput prosvjete i socijalne skrbi ili se nalaze na radnom mjestu koje je hijerarhijski niže pozicionirano uz manju plaću (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003).

Međutim, iako nisu potpuno oslobođena rodni stereotipa, područja poput obrazovanja i rada s vremenom imaju sve manji udio njihove zastupljenosti. Svjesnost o postojanju rodne neravnopravnosti postaje temelj za razvoj politika i prakse koje su usmjerene razvoju boljitka u stilu življenja (Ajduković, 2009, Jugović i Kamenov, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

4.1 Rodno ravnopravna politička djelovanja

Na četvrtoj Svjetskoj konferenciji o ženama u Pekingu 1995. godine, istaknuta je potreba za uključivanjem većeg broja žena u proces donošenja odluka kako bi se utjecalo na promjenu rodne nejednakosti (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Osnaživanjem žena, njihovih potencijala i ciljeva, vrednovanjem njihovih postignuća i pružanjem podrške može doći do promjena u

ustaljenim tradicionalnim oblicima ponašanja.

Rodna ravnopravnost je pitanje svih nas, a ne isključivo ženskog djela stanovništva te kao takva treba biti uklopljena u sve pore društvenih i političkih djelatnosti i institucija. Razni teoretičari smatraju da do promjena u shvaćanju rodni uloga može doći jedino renovacijom društvene strukture u kulturi. Pozitivnim trendom izmjene tradicionalnih uloga može doći do krajnje promjene u stereotipnom shvaćanju (Vogel i sur., 2003, prema Cvrtila, 2016). Rodno osviještenom politikom smatraju se sva politička djelovanja koja nastoje izmijeniti, poticati i poboljšati rodnu ravnopravnost (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003).

Zemlja sa najvećom predanošću rodnoj jednakosti je Švedska, kojoj ona predstavlja središnji cilj. U njoj je razvijen model jednakih uloga u obitelji, to jest jednaka raspodjela odgovornosti oca i majke između brige o obitelji i kućanstvu te vlastitog radnog mjesta. Jedan od načina provedbe je duže plaćeni porodiljni švedskih očeva u odnosu na druge države (Berk, 2015).

Hrvatska se također kao članica EU obvezala na uspostavu ravnopravnosti muškaraca i žena, a plan provedbe uveden je u mnoge institucije i zakone kao što je Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, Pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova, Zakon o ravnopravnosti spolova te antidiskriminacijski zakoni poput Zakona o zaštiti nasilja u obitelji, Zakona o suzbijanju diskriminacije te Zakona o istospolnim zajednicama. Također, Hrvatska se obvezala na UN-ovu Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije (CEDAW) (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

5. RODNA RAVNOPRAVNOST I DIJETE

Ljudi se rađaju kao pripadnici muškog i ženskog spola, ali uče kako biti djevojčice i dječaci koji će postati žene i muškarci.“ (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003, str 18.). Naučeno ponašanje formira rodni identitet i rodne uloge koje će dijete u budućnosti zauzimati (Marović, 2009). Rane godine su ovdje od presudne važnosti budući da se upravo u njima stvaraju temelji koji će poslužiti za kasniju socijalizaciju, izgradnju identiteta te za usvajanje kulturno karakterističnih rodnih uloga u kojoj dijete odrasta. U ranome djetinjstvu ono upija stavove i ponašanja drugih ljudi oko sebe, uči svoj rod od strane obitelji, odgojitelja, vršnjaka i ostalih u svojoj neposrednoj okolini (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003).

5.1 Spol i rod

Često dolazi do izjednačavanja pojmova „spol“ i „rod“, međutim riječ je o razlici između biološki naslijeđenog i društveno uvjetovanog.

Spol je vezan uz genetiku i odnosi se na različite biološke, anatomske i fiziološke karakteristike ljudskog tijela (reproduktivni organi muškaraca i žena, kromosomi, sekundarne spolne karakteristike i hormonalni status) (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Riječ je o jedinstvenoj podjeli na muško ili žensko to jest onoga što stoji napisano u rodnome listu. Faznim modelom spolne nepromjenjivosti prikazan je tijek svjesnosti o vlastitome spolu. Najprije spolnim identitetom dijete razumije da je dječak ili djevojčica. Kasnije razvojem spolne stabilnosti ono shvaća da će biti muškarac ili žena kada poraste, a na kraju spolnom dosljednošću postaje svjesno da ne može promijeniti svoj spol (Kohlberg i Ullian, 1974, Slaby i Frey, 1975, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Autori navode kako spolni identitet nastupa sa trećom godinom, nepromjenjivost oko četvrte, a dosljednost oko pete godine života. Nadalje, u razdoblju sa šest i sedam godina nastupa konformizam u smislu doživljaja svakog stereotipnog ponašanja moralnim, a drugačijeg nemoralnim (Kohlberg, 1966, prema Maleš, 1988).

Urođene biološke razlike između spolova svode se na tek nekoliko fizičkih, kognitivnih i socijalnih predispozicija. Maccoby i Jacklin (1974) smatraju da biološka obilježja svakog spola utječu na samo nekoliko tipično spolnih ponašanja. Razlike su vidljive u agresivnosti, vizualnim, matematičkim i verbalnim sposobnostima. Dječaci imaju više izraženu agresivnost i bolji su u matematičkim od djevojčica. S druge strane, verbalne sposobnosti naglašene su u većoj mjeri kod pripadnica drugog spola (prema Maleš, 1988). Djevojčice su fizički zrelije i ranije

sazrijevaju, dok su dječaci po prirodi motorički spretniji, fizički aktivniji te im je više izražena vizualno-prostorna inteligencija (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Iako Zapadne kulture imaju običaj kategorizacije ljudi na temelju spola, nemoguće je uzroke ponašanja svakog ljudskog bića prepisati isključivo biološkim značajkama. Čovjek je prvenstveno društveno i kulturno biće i prema tome muškarci i žene podudaraju se u mnogim obilježjima nevezanim uz svoj spol (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). „Biologija može osigurati kratku uputu, ali ono što je učinjeno s tom uputom je društvena odluka.“ (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003, str. 18.). Uglavnom se značenje roda izjednačuje značenju spola.

S druge strane, rod je pojam koji je šire definiran. Iako postoje biološke razlike, razliku između muškaraca i žena moguće je primijetiti i u ulogama koje zauzimaju i koje su im namijenjene unutar obitelji ili društva (Maleš, 1988). Čovjekov rod pod utjecajem je mnogobrojnih čimbenika poput kulture, povijesti, različitih društveno odgovarajućih uloga i očekivanja. Dakle, riječ je o društvenim i kulturnim razlikama između onoga što se smatra prikladno muškim ili ženskim. Rod je promjenjiv te „(...) je sigurno jedna od ključnih dimenzija identiteta, koja podrazumijeva slike, predodžbe, očekivanja, norme, konvencije, stavove, vrijednosti, ponašanja i osjećaje koje društvo, uz pomoć različitih modela i mehanizama socijalizacije, „utiskuje” biološkim spolovima.” (Milić, 2007, Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011, str 11.).

Rod je također produkt različitih organizacija i društvenih institucija na kojem leže društvena moć i resursi, a djeluje kao faktor u formaciji identiteta i interakcija s drugim ljudima (Milić, 2007, Galić 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

5.2 Postojeći termini vezani uz rod

Većina strane literature u opisu razlika između žena i muškaraca, točnije njihovog ponašanja i razmišljanja, koristi rod, ali naša domaća literatura često spominje spol. Međutim, Jugović (2004) smatra da se u njihovim tumačenjima ne misli samo na biološke razlike između pripadnika jednog i drugog spola (Jugović, 2004).

Rodna diskriminacija je djelovanje koje obuhvaća različitu podjelu moći, resursa i privilegija između muškaraca i žena. Čitavu povijest raspodjela je bila na strani muškaraca (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

Seksizam predstavlja rodnu diskriminaciju. Odnosi se na sva ponašanja i izražene stavove koji istovremeno djeluju diskriminirajuće za jedan rod, a privilegiranije za drugi. Dok su ponašanja i stavovi zasnovani na kriteriju spola. Većinom je seksizam vezan uz žene (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

Rodno tipiziranje Berk (2008) definira kao postupak razvoja osobina ličnosti koje su u skladu s određenom rodnom ulogom u društvu. Kroz interese, uvjerenja, stavove, osobine i ponašanja pojedinac može prikazivati rodno tipizirane postupke (Galambos, 2004, Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011).

Rodni identitet je način na koji pojedinac doživljava sebe, a Berk (2015, str. 543.) napominje da se radi o tome „(...) percipiramo li se kao osobu relativno maskulinih ili femininih obilježja.”

Stvoreni kriteriji muškosti i ženskosti većinom su bazirani na društveno prihvaćenim i pojednostavljenim vjerovanjima, to jest rodnim stereotipima (Marović, 2009). Oni služe kao prikaz onoga što se smatra tipičnim unutar određene kulture. Stereotipi se ugrađuju u ličnost te budući da se javlja potreba za njihovim održavanjem, teško se mijenjaju i teže se prihvaćaju informacije koje su suprotne postojećim shvaćanjima (Maleš, 1988). Rodni stereotipi su očekivana muška i ženska ponašanja i često iskrivljene slike koje ne polaze od individualnih razlika pojedinaca (Marović, 2009.). Berk (2008) smatra da dijete ima usvojen velik broj stereotipa već sa tri godine (prema Cvrtila, 2016). U svojim istraživanjima Marović (2009) spominje kako su dječaci skloniji stereotipnim ponašanjima od djevojčica te navodi da rodni stereotipi rastu sa starijom dobi. Oni utječu na kulturu predrasuda koja kroz postupke i riječi živi u obitelji, zajednici i u djeci (Keefe, Marshall i Robeson, 2003, prema Aina i Cameron, 2011). Rodni stereotipi su svuda oko nas i oni se usvajaju u interakciji s odraslima te se također uče iz knjiga, filmova, televizije i tako dalje (Maleš, 1988). Na temelju oznaka koje odrasli vežu uz stvari i aktivnosti formira se dječje mišljenje i kasnije ponašanje u smislu da će veći postotak djece odabrati predmet ili igru koja je pogoduje njegovu spolu, a u suprotnoj situaciji osjeća odbojnost (Vasta, Haith i Miller, 2005). Navedeno potvrđuje i Freeman (2007) te navodi kako su u današnje vrijeme stvari poput školskih potrepština, flastera, posteljina, grickalica, namještaja, izgledom namijenjene ili za dječake ili za djevojčice. Dakle, ponuda stvari i aktivnosti ovisi o očekivanjima. Stereotipi se uče kroz odgoj, međutim ispravnim odgojem moguće je utjecati na njihovo ublažavanje i iskorijenje (Maleš, 1988).

Rodne uloge određene su očekivanjima i osobnim shvaćanjima. One su: „(...) višedimenzionalni koncept i mogu se odnositi na širok spektar obilježja, od stavova i ponašanja vezanih uz rodne uloge do osobina ličnosti vezanih uz rod.“ (Jugović, 2004, str. 9.). Također, Jugović (2004) je spomenula podjelu rodni uloga na idealne i ostvarene. Idealne rodne uloge su formirane prema želji pojedinca sukladno rodnoj jednakosti, a ostvarene su ponašanja osobe na temelju njezinog realnog shvaćanja rodne (ne)jednakosti. Postoji određeni tijek razvoja rodni uloga. Kohlberg (1966) to objašnjava u svome modelu razvojnih faza. U prvoj fazi, između prve i treće godine dijete će svaku novu informaciju doživjeti prema prijašnjem iskustvu, a ako je različita od naučenog dijete će je odbaciti. U sljedećoj fazi s dobi od tri i četiri godine, dijete izgrađuje vrijednosne sudove kojima procjenjuje odgovarajuće ponašanje. Treća faza prisutna je između četvrte i šeste godine, a dijete polako prihvaća stereotipne uloge muškaraca i žena koje su prisutne u društvu (prema Maleš, 1988). Praksom tipiziranih ponašanja (onoga što se smatra ženskim ili muškim) i uloga karakterističnih za pojedini rod i kulturu, djeca razvijaju kriterije za muški i ženski rod kroz koje će kasnije formirati stav.

Težnja svakog suvremenog društva i organizacija političkih struktura leži na vrijednostima rodne ravnopravnosti i jednakosti. Pod pojmom rodne jednakosti misli se na djelovanje kojim se poništavaju sve rodno diskriminirajuće prakse i izjednačava status bez obzira na spol, a uz to se osiguravaju jednake mogućnosti sudjelovanja i upotrebe resursa te političke moći (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Pojednostavljeno, rodna jednakost je neovisnost življenja vlastitih prava i ispunjavanje svih mogućnosti bez obzira na vlastiti spol (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Rodna ravnopravnost pravni je termin korišten za prikazivanje društvene jednakosti između muškaraca i žena (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). U širem smislu rodna ravnopravnost „(...) znači da i muškarci i žene uživaju isti status i imaju jednake uvjete za realizaciju svih svojih potencijala da bi pridonijeli političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju njihovih ekonomija/država i da bi imali korist od rezultata.“ (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003, str. 152.).

Sve države članice Europske Unije dijele odgovornost i obavezu za postizanje rodne ravnopravnosti. „Radeći zajedno, možemo do 2025. postići konkretan napredak u ostvarivanju Europe u kojoj su žene i muškarci, djevojčice i dječaci, u svoj svojoj raznolikosti, ravnopravni – mogu slobodno kročiti putem koji su odabrali i ostvariti svoj puni potencijal, imaju jednake mogućnosti za uspjeh te mogu ravnopravno sudjelovati u našem europskom društvu i voditi ga.“ (Europska Komisija, 2020, str. 20).

5.3 Teorije razvoja rodno tipiziranih ponašanja

Rana i predškolska dob je dob kada započinje učenje o rodnim ulogama i to je početak segregacije prema rodu. Po rođenju djeteta je u obitelji izloženo tradicionalnim i stereotipnim podjelama na muško-ženske stvari i aktivnosti. One se potiču i od njih se očekuje da ih se projektira npr. lutke su za djevojčice, a autići za dječake.. „Stavovi odraslih o rodno tipiziranom ponašanju dovode do diferencijalnog ponašanja prema muškoj i ženskoj djeci, što onda rezultira diferencijalnim ponašanjem djece koje je konzistentno sa stereotipnim očekivanjima kulture u kojoj žive.“ (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003, str. 20.). Međutim dijete u ranoj dobi još nije svjesno da spolno karakteristične igračke, zanimanja i slično nisu nužno kriterij za određivanje što je muško, a što žensko (Berk, 2008).

Jugović i Kamenov (2011) imenuju dvije teorije kojima se formiraju rodno tipizirana; teorija socijalnog učenja te kognitivističko razvojni modeli (prema Kamenov i Galić, 2011).

Teorije socijalnog učenja polaze od pretpostavke da se rodno tipizirana ponašanja stječu na temelju promatranja ili konkretnim primjerom iz vlastitog iskustva. Bihevioristi smatraju da je svako ponašanje u skladu s posljedicama. Točnije, ponašanja koja su prihvatljiva biti će nagrađena, a svako ponašanje iza kojeg slijedi kazna neće se često ponavljati ili će nestati (Maleš, 1988). Pozitivne ili negativne reakcije modela mogu oblikovati rodnu ulogu koju će dijete preuzeti na temelju interpretacije (Jugović i Kamenov, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Uz roditelje, odgojitelje i vršnjake javljaju se i drugi modeli učenja poput filmova, serija, knjiga itd. Prema istraživanjima postoji nekoliko faktora koji utječu na veću identifikaciju s modelom. Osobe koje su istog spola, emotivno bliže, pažljivije, pozitivnije, aktivni suigrači u igri, a također i osobe koje imaju autoritet, više će se imitirati i poslužiti će kao bolji model. S druge strane, pojedina istraživanja ukazuju na učestalost imitacije ponašanja koje se češće modeliralo, neovisno o spolu modela (Maleš, 1988). Teorije socijalnog učenja ukazuju na činjenicu da do razlika u odnosu prema muškarcima i ženama dolazi zbog njihove različite percepcije u društvu (Maleš, 1988).

Za razliku od teorija socijalnog učenja, kognitivističko-razvojni modeli tvrde da djeca sama uče svoje rodne identitete (Jugović i Kamenov, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Glavni predstavnik ove teorije je L. Kohlberg koji smatra da uz imitaciju modela postoji i usvajanje ponašanja na temelju dječje kognitivne spoznaje to jest organizacije informacija na temelju vlastitog znanja i razumijevanja. On polazi od pretpostavke da se tipizirana ponašanja

pojavljaju sukladno s intelektualnim razvojem (Maleš, 1988). Lips (2007) tvrdi da djeca sama odabiru koje će informacije prihvatiti i usvojiti tj. informacije koje su u skladu s njihovim ciljevima i intelektualnom razinom (Jugović i Kamenov, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Slično tome MacNaughton (1998) smatra da iako odrasli nastoje utjecati na stav djeteta kroz razlike u onome što je shvaćano kao muško, a što kao žensko, djeca se mogu tome oduprijeti kroz svoje shvaćanje tj. stav koji su prije formirala (prema Chapman, 2015).

Zaden i James (1990) objašnjavaju fenomen rodnih shema koja je kombinacija prijašnjih dviju teorija. Riječ je o pojednostavljenim stereotipnim shemama muškosti i ženskosti koje djeca izražavaju kroz odabir vlastite odjeće, igračkaka, frizure i slično (Jugović i Kamenov, 2011 prema Kamenov i Galić, 2011). Dijete će kroz odrastanje utjecajem okoline i vlastitog mišljenja usvojiti sheme te će buduće ponašanje i svaku dolaznu informaciju svrstati prema njoj (Berndt i Heller, 1986, Martin 1991, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Također, Berk (2008) spominje da teorija rodnih shema utječe na oblikovanje rodnog identiteta kod djeteta, to jest ono upija ono što je tipično za muško i žensko. Postoje razmišljanja koja objašnjavaju da isprva dijete najviše pažnje posvećuje svim informacijama za njegov spol (djevojčice obraćaju pozornost na reklame sa Barbie lutkama, a dječaci za sportske vijesti). Njihovo ponašanje je tada regulirano usvojenim informacijama za vlastiti spol (djevojčice se igraju s Barbie lutkama, a dječaci s loptom), a isto tako shema može utjecati na donošenje zaključaka (novi branič u nogometu je muškog spola) (Berndt i Heller, 1986, Martin, 1996, prema Vasta, Haith i Miller, 2005).

6. RAZNOLIKOST UTJECAJA NA DIJETE

Vrijednosti i ponašanja potiču se kroz obitelj, ustanove ranog i predškolskog odgoja, medije, vršnjake i ostale sustave širenja informacija.

6.1 Utjecaj obitelji

Obitelj je zajednica u kojoj dolazi do najvećeg postotka širenja tipiziranih uloga, a glavni dokaz je sličnost u ponašanju djece i njihovih roditelja (Vasta, Haith i Miller, 2005). Također, obitelj „(...) provodi kontrolu i prilagodbu ondje gdje su politički i drugi autoriteti nedovoljni.“ (Galić, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011, str 22.). Hodžić, Bijelić i Cesar (2003) spominju težnje roditelja za prijenosom ponašanja koje okolina očekuje od spolova. „Prvi aspekt vlastitog identiteta kojeg je dijete svjesno, predstavlja njegov spol i njegova sličnost s roditeljem istog spola.“ (Maleš, 1988, str. 48.). Međutim iako su razlike između tradicionalnih dimenzija odgoja u odnosu prema djeci muškog ili ženskog spola malene, najveći raskorak vidljiv je u ohrabrivanju rodno tipiziranih aktivnosti (Huston 1983, Lytton i Romney 1991, Maccoby i Jacklin, 1994, Jugović i Kamenov, 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Iskrivljene slike o ulogama žena i muškaraca unutar obitelji vidljive su upravo kroz različito ponašanje prema muškom i ženskom djetetu čime se vrši direktan utjecaj na dijete. Marović (2009) navodi načine kojima roditelji mogu promicati rodno tipizirana ponašanja kao što su;

- „stvarati drukčiji okoliš za muško i žensko dijete (od uređenja dječje sobe, namještaja i boja u njoj, do igračaka kojima je ispunjena);
- njegovati tipičan izgled za dječaka ili djevojčicu (prema boji i vrsti odjeće, frizuri);
- različito oblikovati ponašanje djece prema rodu (poticati stereotipno prikladne aktivnosti i igre npr. natjecateljski duh kod dječaka ili tjelesnu bliskost kod djevojčica);
- utjecati na talente i sklonosti djeteta (ovisno o osobnim afinitetima vezanima za određeni rod: odabir sporta, umjetničkih aktivnosti, vrste škole, budućeg zanimanja i sl.);
- u raznim situacijama iz svakodnevnice odgajati djecu u okviru muške ili ženske uloge.“ (Marović, 2009, str. 20.).

Roditelji u većoj mjeri potiču kćeri na igru lutkama i razgovaraju s njima o emocijama, a dječaci se usmjeravaju motoričkim igrama, potiču na neovisnost i nude igračke poput kamiona (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Također, Berk (2015) navodi da roditelji u većoj mjeri odobravaju

grubu igru kod dječaka i pokušaje oduzimanja igračkaka drugoj djeci, dok se s djevojčicama zajedno igraju, nude pomoć u igri, često pričaju o emocijama i pohvaljuju ih. Iako je u postizanju rodne ravnopravnosti i razvoja djetetovog punog potencijala potrebna raznolika ponuda vrste igara i igračkaka, postoji konzistentnost u ograničavanju odabira igre. Izbor igračkaka podijeljen je na ženske i muške tj. za djevojčice su lutke, kuhinjski kutić te frizerski kutić, a za dječake su namijenjeni autići i slično... (Marović, 2009). Maleš (1988) nabraja da se igračke poput autića, konstruktivnih elemenata i lopte u većoj mjeri kupuju za dječake, a igračke poput nakita, kuhinjskih elemenata i toaletnog pribora za djevojčice. Međutim, djevojčice imaju tendenciju odabira raznovrsnijih igara i igračkaka što uključuje i one tipične za suprotan spol (Bussey i Bandura, 1992, Eisenberg, Tyron i Cameron, 1984, Fagot i Leinbach, 1983, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Međutim postoji novije istraživanje od Kuti i Cakić (2018) provedeno na uzorku od 93 djece u dobi od četiri i pet godina. Pokazalo se da djevojčice u većoj mjeri odabiru rodno tipizirane igračke za razliku od dječaka. Igračke koje su se pokazale rodno tipičnim za djevojčice bile su pastelnih boja i usko povezane s ljepotom, a za dječake s akcijom te su bile većinom plavih, crnih i neonskih boja. Igračka koja je u najvećem postotku bila rodno neutralna je kuhinja, a uz nju plišane igračke i slikovnica.

Rekers (1975) svojim istraživanjem potvrđuje činjenicu da se djeca ponašaju u skladu s očekivanjima odraslih. Dokazano je da igra skupine dječaka varira na temelju ponuđenih poticaja, različitih promatrača (otac, majka, muški i ženski stranac) te njihovih pretpostavka o očekivanjima promatrača. Izostankom promatrača dječaci su se u odabiru igračkaka te u formaciji igre pokazali bliži onome što je tipično za djevojčice (prema Chapman, 2015). Veće negativne reakcije okoline zapažene su na ponašanja dječaka koja su tipična za djevojčice (Maccoby 1998, Maccoby 2000, Jugović i Kamenov 2011, prema Kamenov i Galić, 2011). Autori Sandnabba i Ahlberg (1999) ističu kako roditelji smatraju da će djevojčice koje sudjeluju u aktivnostima tipičnim za dječake ili pokazuju slična ponašanja, prerasti tu fazu. Obrnuto, dječaci se kritiziraju s ciljem da njihova ponašanja ne postanu feminizirana (prema Freeman, 2007). Dakle, iako muškarci uživaju veća prava i bolji status u društvu, imaju manji konformizam u ponašanju. Djevojčice su manje ograničene i njihove imitacije postupaka suprotnog spola ne smatraju se neobičnim (Williams, 1987, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Uvjeti za veće odobravanje od strane roditelja su igra s neutralnim ili spolno odgovarajućim igračkama za razliku od onih karakterističnih za suprotan spol (Caldera, Huston i O'Brien, 1989, Eisenberg i sur, 1985, prema Vasta, Haith i Miller, 2005).

U istraživanju Freeman (2007) zabilježen je nesklad u izraženim stavovima roditelja o međurodnoj igri i stereotipnim igračkama naspram dječjih predodžba o roditeljskom odobravanju. Petogodišnjaci izražavaju stav koji ukazuje na 20% roditeljskog odobravanja igre predviđene za suprotan spol, trogodišnjaci nešto više sa 40%, a samo 9% dječaka smatra da će njihov otac odobravati igru za djevojčice. S druge strane, 88% ispitanih roditelja smatra da bi se djevojčice trebale igrati s kockama i kamionima i 46% se slaže da će djeci kupovati jednake igračke neovisno o rodu. Isto tako 64% roditelja je spremno sinu kupiti lutku i 92% smatra da satovi baleta neće biti neobični. Prepoznato je kako roditelji odbacuju stereotipna ponašanja na temelju postavljenih pitanja (npr. pružanje jednakih mogućnosti posuđivanja novaca i plaćanja fakulteta). Međutim kontradiktorno nekoliko očeva se slaže u izjavama da je za dječaka zdravo plakati samo kada je ozlijeđen te da ne bi zaposlili mušku dadilju. Roditelji su naveli da preferiraju određena tipično rodna ponašanja, ali spominju da su im težnje oslobođene stereotipa. Djeca smatraju da njihovi roditelji očekuju stereotipno ponašanje, a isto tako moguće je da roditelji nisu svjesni poruka koje šalju djeci. Maleš (1988) smatra da odrasli direktno ili indirektno kroz verbalnu ili neverbalnu komunikaciju pripremaju djecu za život u skladu s društvenim zahtjevima.

Postoji nekoliko čimbenika unutar obitelji koji mogu utjecati na prijenos stereotipnih ponašanja. Obitelji s jednim samohranim roditeljem (većinom se radi o majci koja preuzima i ulogu oca) imaju manje izražene rodne stereotipe isto kao i djeca iz obitelji višeg socioekonomskog položaja (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Ranije tipizirano ponašanje pokazuju djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa (Maleš, 1988). Također, manje zastupljenih rodni stereotipa prisutno je kod obrazovanih ljudi i mlađih generacija (Kiernan, 1992, Cappuccini i Cochrane, 2000, prema Jugović, 2004). Istraživanje Lienert-Novosel iz 1999. godine dovelo je do zaključka da obitelj utječe na pojedinca u smislu modernijih shvaćanja žene u društvu, ali kućanski poslovi i dalje zadržavaju tradicionalan prizvuk to jest žena je zadužena za održavanje kućanstva i obavljanje kućanskih poslova (prema Kamenov i Galić, 2011).

Maleš (1988) navodi pretpostavku za iskorištavanje svih mogućnosti koje modeli unutar obitelji pružaju- jednaki i ravnopravni odnosi oca i majke. Liberalni pogled na svijet donosi odgoj u koji su uključena oba roditelja. Odnosi utemeljeni na toplini i brizi povećat će važnost roditelja kao modela. „Ako su roditelji u dovoljnoj mjeri kulturni, dostojanstveni, dosljedni u ponašanju, marljivi, disciplinirani, suosjećajni, iskreni i srdačni, tada će sve ove pozitivne osobine slijediti i djeca.“ (Rečić, 1996, str 45.).

6.2 Utjecaj braće i sestra

Uz roditelje, braća i sestre međusobno utječu na formaciju stava. U zoni proksimanog razvoja djeca obraćaju najviše pažnje na modele oko sebe.

Veći utjecaj pružaju starija braća i sestre, a s godinama se on povećava (McHale i suradnici, 2001, prema Berk, 2015). Dječaci sa starijom sestrom i djevojčice sa starijim bratom uključeni su u mnogo više rodno mješovitih igra za razliku od dječaka sa starijim bratom i djevojčica sa starijom sestrom (Rust i sur., 2000, prema Berk, 2008). Također, istraživanjima je potvrđeno više rodni stereotipa kod djece sa istospolnom braćom ili sestrama, nešto manje kod djece bez braće i sestara, a najmanje kod djece s braćom ili sestrama suprotnog spola (Rust i sur., 2000, prema Berk 2015). McHale i suradnici (2001) spominju da djevojčice u manjoj mjeri usvajaju rodne uloge i ponašanja braća ili sestara nego što dječaci, naročito kada je riječ o starijoj braći. Isto tako, djevojčice su pokazale veći interes za tipično muške aktivnosti nego dječaci za ženske. Iz tog razloga prvorodene djevojčice mogu pružiti raznovrsniji model ponašanja mlađoj braći ili sestrama za razliku od dječaka. Obitelji u kojima je više djece istog spola prisutno je manje stereotipnih ponašanja jer nema djeteta za određenu rodno tipičnu aktivnost (Berk, 2015).

Budući da nakon navršene 11. godine života ponašanja postaju sve više stereotipna, starija djeca svojim ponašanjem neće biti vjerodostojan uzor mlađoj djeci. S druge strane, autori ističu da može doći do procesa deidentifikacija u većim obiteljima, posebno kod starije djece. Deidentifikacija je proces promjene stalnih obrazaca ponašanja u svrhu smanjenja sličnosti s braćom ili sestrama. Utjecaj braće i sestra može otići u dvije krajnosti. Moguće je da djeca unutar iste obitelji pokazuju slična ponašanja (utjecaj starijih na mlađe) ili različita (utjecaj mlađih na starije) (Mchale i sur., 2001).

6.3 Utjecaj ustanove ranog i predškolskog odgoja

Rod je jedan od temelja na kojem se izgrađuju obrazovanje, religija, sport, rad, pravni sustavi itd. Galić (2011) smatra da je riječ o filtru kroz koji se oblikuje organizacijski ustroj pojedinih institucija. Utjecaj na izrastanje djeteta u cjelovitu osobu i formaciju identiteta također ima i ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, vrtić. U vrtiću djeca su odgajana u atmosferi poštovanja i uvažavanja svih prava djeteta i najnovijih shvaćanja njegovih potreba i mogućnosti. Takav sadržaj i ciljevi propisani su u kurikulumu. Zadaća ranih i predškolskih ustanova je poticanje i njegovanje različitosti rodova kroz međusobno razumijevanje te

izbjegavanje konfliktnih situacija (Marović, 2009). Međutim praksa nije uvijek u skladu s propisanim. Freeman (2007) spominje kako je priroda ranih i predškolskih ustanova ispunjena rodnim stereotipima. Ponuda poticaja te odgojiteljev pristup stvaraju stanište za stereotipe (Gee i Gee, 2005, prema Aiden i Cameron, 2011). Kod odgojitelja koji koriste tradicionalan pristup, Chick, Heilman-Houser i Hunter (2002) primijetili su stereotipe u interakciji s djecom. Djevojčicama se isticala i skrenula pažnja na fizički izgled, to jest odjeću, frizuru i osobine poput urednosti i spremnosti za pomoć, a kod dječaka se hvalila njihova fizička snaga, vještine i akademska postignuća (prema Aiden i Cameron, 2011).

Vrlo je važan odgojiteljev stav prema rodu i rodnoj ravnopravnosti budući da svakodnevnim postupcima projektira svoju osobnost i svoja uvjerenja. Iako većina odgojitelja nastoji svjesno poticati ravnopravnost rodova u odgoju, postoji mogućnost za nesvjesnim prijenosom stereotipnih oblika ponašanja. Kad odgojitelj izostane iz dječje igre, ona se vraćaju u igru tipičnu za njihov rod. Dijete dolazi u vrtić oblikovan kulturom obitelji (ponašanje i stavovi u skladu s roditeljskim) (Marović, 2009). Chapman (2015) smatra da odgojitelj ima utjecaj na formaciju djetetove igre. U svome istraživanju ističe odgojiteljevu percepciju roda kao čimbenik za oblikovanje razumijevanja rodnih uloga kod djece. Odgojitelji koji su ponudu aktivnosti formirali prema cilju da privuku ili djevojčice ili dječake, dječaci su tada sudjelovali u fizičkim igrama, a djevojčice u senzornim. S druge strane, oni koji su u osmišljavanju ponude aktivnosti pošli od interesa sve djece u grupi to jest od shvaćanja da su sve aktivnosti jednako važne za djecu, dječaci i djevojčice su sudjelovali u širem spektru aktivnosti (Chapman, 2015).

Marović (2009) spominje faktore koji mogu utjecati na spremnost odgojitelja za odgoj i obrazovanje u duhu humanosti i jednakosti, suradnji i poštivanju različitosti. Čimbenici poput kvalitetnog obrazovanja tijekom studija, rad na osvješćivanju rodnih stereotipa te kontinuirano stručno usavršavanje kojim se stječu potrebne kompetencije, čine temelje. Zaman (2007) također naglašava važnu ulogu odgojitelja u razvoju pozitivnog osjećaja roda kod djeteta. Odgojitelji koji su svjesni svih utjecaja na formaciju rodnih identiteta i stereotipa kod djece te načina na koje oni sami mogu utjecati na proces, mogu biti od velike važnosti u reduciranju stereotipa te u stvaranju atmosfere u grupi koja je rodno neutralna (prema Aiden i Cameron, 2011). Didaktička sredstva poput knjiga, slikovnica, filmova, lutaka te poticajni razgovor odgojitelja s djecom jedan su od načina kojima se mogu osvijestiti stereotipi kod djece (Marović, 2009). Također, još nekoliko važnih pretpostavki za bolji pristup djetetu navodi i Trites (1997). Na primjer, dati na značaj i djevojčicama i dječacima prilikom diskusije to jest saslušati različita mišljenja, biti svjestan da

djeca imaju već prisutne stavove i važno je pustiti ih da sami donose odluke bez ograničenja, budući da promjena u shvaćanju rodni uloga nije odmah moguća (prema Singh, 1998). Potrebno je neprestano tragati za obrascima ponašanja i pristupa djeci kojima će se izmijeniti tradicionalna shvaćanja podjele rodni uloga, a poticati rodna ravnopravnost i jednakost

„Učitelj i svaki odgajatelj treba da gori za svoju mladež, da je grije, da joj svijetli i da joj bude uzor u svemu što hoće da bude ona u životu. Što on može sam sa sobom i svojim primjerom, svojim svijetlom i toplinom, to ne mogu sve nagrade i kazne.“ (Rečić, 1996, str 45-46.).

6.4 Utjecaj vršnjaka

Djeca također mogu zauzeti stav prema uzoru određenog vršnjaka i uspoređujući se s njime (Hodžić, Bijelić i Cesar, 2003). Berk (2015) spominje kako dolazi do povećanja u rodno tipiziranim postupanjima s pojavom istospolne vršnjačke skupine. Vršnjaci su model ponašanja, a dijete potvrdu rodnog identiteta traži kroz interakciju s njima. Igru koja je rodno prikladna vršnjaci će odobravati i imitirati, a Fagot (1977) spominje kako će vršnjaci u većoj mjeri osuđivati ono ponašanje koje odstupa od njihove percepcije očekivanog rodnog ponašanja. Dječaci doživljavaju puno veće neodobranje od vršnjaka prilikom izražavanja stavova ili ponašanja koje su feminizirana (prema Martin, 1990).

6.5 Utjecaj medija

Mediji su postali naša svakodnevnica, a komunikacija je nezamisliva bez njih. Kao jedan od sustava informiranja javnosti, mediji utječu na vrijednosti i stav osobe. Kroz filmove, serije, portale, časopise šalju se poruke, stereotipi i prikazi rodni uloga. Istraživanjima je dokazano da velika količina TV sadržaja namijenjena za najmlađe uzraste obiluje spolnim stereotipima, a djeca koja više vremena provode za televizorom ih imaju više (McGhee i Frueh, 1980, Signorella, Bigler i Liben, 1993, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Reklamni spotovi kategoriziraju igračke prema namijeni isključivo za dječake (autići) ili za djevojčice (lutke), a istraživanjem je potvrđeno kako su tradicionalne podjele uloga za muški i ženski spol također prisutne u reklamama (žene kuhaju i čiste, muškarci su dominantni i agresivni) (Craig, 1992, prema Cvrtila, 2016).

6.6 Utjecaj literature

Literatura također čini veliku ulogu u razvoju djece rane i predškolske dobi. Djeca se poistovjećuju sa likovima svog spola. Način na koji su likovi reprezentirani ima utjecaj na formiranje dječjeg stava i percepcije koja može rezultirati potisnutom rodno „primjerenom“ ponašanjem (Singh, 1998). Istraživanje koje su obavili Kolega i sur. (2011) ustanovljeno je da velik broj slikovnica ima prisutne podjele na muško ženske uloge, stereotipe i muškarce u glavnim ulogama (prema Cvrtila, 2016). Narahara (1998) je u svojem članku naveo nekoliko zaključaka iz prijašnjih studija.

- Slikovnice pomažu djeci u spoznaji muškog i ženskog
- Zastupljeni rodni stereotipi ograničavaju djecu
- Dječja literatura u kojoj je izostavljen seksizam može utjecati na pozitivne promjene u samopoimanju, ponašanju i stavovima
- Zabilježen je napredak u smanjenju stereotipa u slikovnicama, međutim suptilni stereotipi još uvijek postoje (Narahara, 1998).

Isto tako, autor predlaže nekoliko promjena koje će doprinijeti smanjenju stereotipa u dječjoj literaturi i na taj način pružiti najbolji primjer djetetu. Narahara (1998) smatra da roditelji i učitelji odgojitelji moraju analizirati literaturu prije nego je predstave djeci, biti oprezni u odabiru multikulturalne literature i pripaziti kako ne bi sadržavala stereotipne ilustracije. Autor ističe potrebu za pisanjem dječje beletristike afroameričkih i meksičko-američkih autora u kojoj se njeguje njihova kultura i nasljeđe i spominje kako knjige na policama bi trebale biti jednako reprezentativne za oba spola i sadržati tematiku ostalih etničkih skupina. Istaknuta je potreba za boljim osposobljavanjem učitelja i odgojitelja na stručnim studijima za komunikaciju, uporabu literature i materijala u razredu/grupi oslobođenu od stereotipa i dominacije jednog spola. Kao još jedan prijedlog navedeno je kontinuirano istraživanje objavljene literature.

Iako postoje mnoge modernije slikovnice sa smanjenim stereotipima, velik broj djece još uvijek čita starije slikovnice u kojima oni nisu reducirani (Tepper i Cassidy, 1999, Berk, 2015, prema Cvrtila, 2016).

7. RODNO RAVNOPRAVNI ODGOJ

Ključne promjene postižu se ispravnim odgajanjem i obrazovanjem djece to jest s novim generacijama. Postoje shvaćanja kako za prekidanje lanca bolje pozicioniranih muškaraca može doći samo s nestankom iskrivljenih stereotipa. Sa shvaćanjem da ne postoje zanimanja isključivo za muškarce ili za žene, otvaraju se jednake mogućnosti za oba spola (Vasta, Haith i Miller, 2005). Istraživanjima je zaključeno da se spolno tipizirana ponašanja mogu mijenjati, međutim društveno prisutnim stereotipima onemogućena je sigurna procjena hoće li promjene biti trajne (Lutz i Ruble, 1994, prema Vasta, Haith i Miller, 2005). Autori smatraju da je teško ukorijenjene društvene stereotipe moguće nadjačati djetetovim suprotnim iskustvima iz njegove bliže okoline.

Freeman (2007) navodi potrebu za osvještavanjem vlastitih djelovanja. Ponašanjem na temu roda odrasli odašilju informacije o svojim stvarnim stavovima i vrijednostima. Maleš (1988.) smatra da treba težiti razvoju sustava vrijednosti unutar društva koji će poticati svakoga da razvija svoj potencijal i istražuje interese bez straha da bude proglašen devijantnim na temelju ponašanja. Takav pristup zahtjeva odbacivanje stereotipa i muško ženskih uloga uz praksu jednakopravnosti, jednakog vrednovanja, međusobnog nadopunjavanja te promociji partnerskih i obiteljskih odnosa. „Posljedično, djeca trebaju iskustva koja se suprotstavljaju njihovoj spremnosti da upiju široku mrežu rodno vezanih asocijacija koje ih okružuju.” (Berk, 2008, str. 264.). U svrhu razvoja djeteta koje je neograničeno rodnim stereotipima potrebna je promišljena komunikaciji te izbjegavanje nejasnih i višeznačnih poruka. Do usklađivanja dječje prakse i vjerovanja odraslih dolazi jedino ako im se promišljeno i svjesno ponude odabir i mogućnosti za djelovanje.

Dobar primjer je poticanje djece na više međuspolnih igara te podjela zadataka na temelju njihovih aktualnih interesa i stvarnih mogućnosti. Berk (2015) smatra da će djeca u međuspolnim aktivnostima širiti repertoar aktivnosti i mogućnosti i na taj način utjecati na smanjenje stereotipa.

Kao pomoć u zaustavljanju rodnih stereotipa kod djece, odrasli mogu koristiti pozitivne rodno neutralne poruke i poticati razvoj kritičkog mišljenja u svrhu prepoznavanja takvih stereotipa (Small, 2003 prema Aina i Cameron, 2007). U rodno neutralnoj komunikaciji izostavljene su podjele igračka, zanimanja i stvari u dvije kategorije ; muško-žensko (Berk, 2008).

Berk (2008) također navodi nekoliko primjera koji idu u prilog reduciranju poput jednakih kriterija odgajanja djece različitog spola to jest biti jednako brižan, nježan i strog. Isto tako, autor

smatra da se u jednakoj mjeri treba poticati izražavanje svih emocija i igra s rodno netipičnim igrama. Autorica spominje kako unutar obitelji može doći do naizmjeničnog obavljanja kućanskih poslova između oca i majke kao što je na primjer kuhanje večere u svrhu da djeci pruže priliku vidjeti oba roditelja u jednakom kontekstu. Dokazan je manji postotak rodnih stereotipa kod djece ako oba roditelja prakticiraju obavljanje netipično rodni aktivnosti u svakodnevnoj praksi (majka popravlja stvari u kući, otac pegla...) (Turner i Gervai, 1995, Updegraff, McHale i Crouter, 1996, prema Berk, 2015). Predlaže i biranje svih boja odjeće za spol djeteta, dakle odijevati i dječaka i djevojčicu u ružičastu i plavu boju. Rodno stereotipnu atmosferu odgojitelji mogu ublažiti na način da predstave suprotnosti onome što se smatra tipičnim. Na primjer, organizirati posjetu žene koja je zaposlena u tipično muškom zanimanju kako bi djeca svjedočila odabiru na temelju sposobnosti i interesa, a ne na temelju onoga što je društveno očekivano.

Kuti i Cakić (2018) smatraju da igračke igraju važnu ulogu u dječjem razvoju. Prema tome, istaknuta je potreba za kvalitetnijim odabirom igračaka unutar vrtićke grupe budući da su one također jedan od modela prosocijalnog ponašanja. Raznovrsnijom ponudom igračaka djeca će biti u većoj mogućnosti za razvoj svojih društvenih, kognitivnih i motoričkih vještina. Posjete osoba sa nestereotipnim zanimanjima u vrtić (medicinski brat, vozačica autobusa) te primjer osobe u obitelji s takvim zanimanjem može utjecati na shvaćanje koje kontrira stereotipnom.

8. ZAKLJUČAK

Iz navedenoga u radu može se zaključiti kako rodna ravnopravnost počinje od obitelji i djetetove najuže okoline te kako djeca svoja prva iskustva i misli oblikuju slušajući svoje najbliže. U većini slučajeva, djeca prihvaćaju nametnute stavove ne razmišljajući previše o tome, a često i nesvjesno podilaze raznim rodnim stereotipima. Kako bi se kod djece od najranije dobi usadila svijest o ravnopravnosti, valjalo bi, prije svega, razgovarati o rodnoj ravnopravnosti. Davanje konkretnih primjera je najbolji način da djeca kroz praksu nauče kako je rodna ravnopravnost prilika da društvo ostvari napredak po pitanju tolerancije i stvara okruženja s kulturom uključivosti. Pomaganje oca majci u kućanskim poslovima, isticanje žene kao jake i ravnopravne osobe, zagovaranje politike ostvarivanja prava manjinskih zajednica samo su neki od poteza koji će svakako doprinijeti da mlada osoba razvije kritičko razmišljanje i da propituje općenita uvriježena stajališta oko muško-ženskih odnosa.

Uloga odgojitelja i općenito obrazovnih ustanova je da putem odgojno-obrazovne prakse implementiraju raznolikost što u konačnici može odrediti odgojno-obrazovni i društveni put djece. Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja postaju mjesta gdje se djeca od malih nogu usmjeravaju i potiču na razmišljanje o vlastitim pravima i interesima te na kritičko poimanje istih tih prava. Odgojitelji bi trebali koristiti metodu otvorene rasprave među djecom, poticati na razmjenu mišljenja bez ustručavanja kako bi se „razbili“ usađeni stereotipovi. Važno je i stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika kako bi oni sami došli do spoznaje o važnosti uključivanja djece u konstruktivnu raspravu u vezi rodne ravnopravnosti.

Valja naglasiti kako rod ne znači biološke razlike, nego je on društveni konstrukt – sama obitelj i društvo prilikom odgoja djece već u početku određuju što znači biti muško ili žensko, a navedena društvena uvjetovanost utječe na djecu na način da ih od ranog djetinjstva uvjetuje da se prilagode rodnim ulogama i očekivanjima od šire zajednice. Rodni stereotipi su svuda oko nas – mediji, radno mjesto, škola, vrtići, obitelj, prijatelji – zato je važno raditi na tome da se „razbiju“ i da dijete osjeti sigurnost iznošenja vlastitih stavova – da shvati da je u redu biti drugačiji.

9. POPIS LITERATURE

1. Aina, O. E., i Cameron, P. A. (2011). Why Does Gender Matter? Counteracting Stereotypes with Young Children. *Dimensions of Early Childhood*, 39 (3): 11-20. <https://hawthornefamilyplayschool.org/wpcontent/uploads/2013/10/whydoesgendermatt er.pdf> (Pristupljeno: 02. svibnja 2021.)
2. Bašić, S. (1999). *Odgoj: Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško-književni zbor, str. 177-201.
3. Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap, str. 260-264.
4. Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, str. 525-560.
5. Bognar, B. (2015). Čovjek i odgoj. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. <https://hrcak.srce.hr/file/233823> (Pristupljeno: 21. svibnja 2021.)
6. Chapman, R. (2015). A case study of gendered play in preschools: how early childhood educators' perceptions of gender influence children's play. *Early Child Development and Care*, vol. 186, no. 8, str. 1-14.
7. Cvrtila, L. (2016). *Spono tipiziranje*. Završni rad. Osijek: Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku.
8. Devernay, B., Garašić, D., Vučić, V.(2001). *Odgoj i obrazovanje za okoliš i održivi razvoj : Priručnik za nastavnike i odgajatelje*. Zagreb :UNICEF, str. 18-115.
9. Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' Perceptions of Gender Appropriate Toys and their Parents' Beliefs About Genderized Behaviors: Miscommunication, Mixed Messages, or Hidden Truths. *Early Childhood Education Journal*, vol. 34, no. 5, str. 357-365.
10. Gudjons, H. (1994) *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa, str. 143-165.
11. Hodžić, A., Bijelić, N., Cesar, S. (2003). *Spol i rod pod povećalom : priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*. Zagreb : CESI, str. 17-20., 147-174.
12. Kamenov, Ž., Galić, B. (2011). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj.“* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, str. 9-38., 234-245.
13. *Europska Komisija (2020). Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija : Unija ravnopravnosti: Strategija za rodnu ravnopravnost 2020.–2025.* Bruxelles: COM(2020) 152 final.

<https://rdd.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Strategija%20za%20rodnu%20ravnopravnost%202020.-2025.pdf> (Pristupljeno: 23. travnja 2021.)

14. Kutli, V., Cakić L. (2018). Preferencije u odabiru rodno tipiziranih i rodno neutralnih igračkica kod djece predškolske dobi. *Školski vjesnik*, vol. 67, no. 2, str. 357-372.
15. Maleš, D. (1988). Obitelj i uloga spolova: Utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece. *Školske novine*, Zagreb, str. 43.-71.
16. Maleš, D., Mijatanić, A. (1999). Osnovica socijalne pedagogije: Osnove suvremene pedagogije. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, str. 337-365.
17. Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj*. vol. 15, no. 58, str. 18-23.
18. Martin, C. L. (1990). Attitudes and Expectations about Children with Nontraditional and Traditional Gender Roles. *Sex Roles: A Journal of Research*, vol. 22, no. 3/4, str. 151-156.
19. Matijević, M., Bilić V., Opić S. (2016). Pedagogija za učitelje i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga, str.70-98.
20. McHale, S. M., Updegraff, K. A., Helms-Erikson, H., & Crouter, A. C. (2001). Sibling influences on gender development in middle childhood and early adolescence: a longitudinal study. *Developmental Psychology*, vol. 37, no. 1, str. 115–125.
21. Mijatović, A. (1999). Osnove suvremene pedagogije. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, str. 175-203., 337-376.
22. Narahara, M. M. (1998). Gender stereotypes in children's picture books. : A Look at Teachers' Choice of Literature. *ERIC Document Reproduction Service* No. ED419248, str. 1-22. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED419248.pdf> (Pristupljeno: 02. svibnja 2021.)
23. Jugović, I. (2004). Zadovoljstvo rodnim ulogama. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/158/1/IvanaJugovic.PDF> (Pristupljeno 01. svibnja 2021.)
24. Rečić, M. (1996). Odgoj u obitelji. Đakovo : Tempo d.o.o., str.23-28, 42-53
25. Rekers, G. A. (1975). Stimulus control over sex-typed play in cross-gender identified boys. *Journal of Experimental Child Psychology*, vol. 20, no. 1, str. 136-148.
26. Singh, M. (1998). Gender issues in children's literature. Bloomington, IN: ERIC Clearinghouse on Reading English and Communication. (ERIC Document Reproduction

- Service No. ED 424 591) str. 1-7. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED424591.pdf> (Pristupljeno 02. svibnja 2021.)
27. Skupnjak, D. (2012). Teorija razvoja i učenja L. Vygotskog, U. Bronfenbrennera i R. Feuersteina kroz prikaz slučaja. *Život i škola* vol. 28, no. 2, str. 219. – 229.
28. Tomić, L. (2018). Usporedba intencionalnih i funkcionalnih sredina u odgoju djece. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 17-19. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3149/datastream/PDF/view> (Pristupljeno 12. svibnja 2021.)
29. Ujedinjeni narodi (1987). Izvješće Svjetske komisije za okoliš i razvoj: Naša zajednička budućnost. <http://www.undocuments.net/wced-ocf.htm> (Pristupljeno 24. travnja 2021.)
30. Ujedinjeni narodi (2002). Izvješće Ujedinjenih Naroda o Svjetskom sastanku na vrhu o održivom razvitku. <http://www.undocuments.net/aconf199-20.pdf> (Pristupljeno 25. travnja 2021.)
31. UNCED (1992). Agenda 21 – Programme for action for sustainable development: Rio declaration on environment and development. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (Pristupljeno: 25. travnja 2021.)
32. UNCSD (2012). Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf> (Pristupljeno: 30. travnja 2021.)
33. UNESCO (2008). The contribution of early childhood education to a susustainable society. Paris: UNESCO, UNESDOC Digital Library. https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000159355&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_ac82ffd5-7271-425d-bba4-ed90d5c01a8c%3F%3D159355eng.pdf&updateUrl=updateUrl2937&ark=/ark:/48223/pf0000159355/PDF/159355eng.pdf.multi&fullScreen=true&locale=en#%5B%7B%22num%22%3A71%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C%28%2C870%2Cnull%5D (Pristupljeno 30. ožujka 2021.)
34. UNESCO (2012). The education for sustainable development sourcebook. Education for sustainable development in action. Paris: UNESCO, UNESDOC Digital Library.

https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000216383&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_d6de347e-9dec-4e2f-8840-4a0cdb9ec45b%3F%20%3D216383eng.pdf&updateUrl=updateUrl7952&ark=/ark:/48223/pf0000216383/PDF/216383eng.pdf.multi&fullScreen=true&locale=en#%5B%7B%22num%22%3A17%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%2%7D%2Cnull%2Cnull%2C0%5D (Pristupljeno 02. ožujka 2021.)

35. UNESCO (2005). United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005-2014 : Draft International Implementation Scheme. UNESDOC Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000139937/PDF/139937eng.pdf.multi> (Pristupljeno 01. travnja 2021.)
36. Uzelac, V., Lepičnik-Vodopivec, J., Anđić, D. (2014). Djeca-odgoj i obrazovanje-održivi razvoj. Zagreb : Golden marketing- Tehnička knjiga, str. 15-167.
37. Vasta R., Haith M. M., Miller S. A., (2005). Dječja psihologija: Moderna znanost. 3.izdanje, Jastrebarsko: Naklada Slap. str. 31.-65., 561.-582.
38. Vlada Republike Hrvatske (2019). Dobrovoljni nacionalni pregled o provedbi programa UN-a za održivi razvoj 2030. <https://www.hgk.hr/documents/dobrovoljni-nacionalni-pregled-ciljevi-odrzivograzvoja-hrvatska5d2daef212fdc.pdf> (Pristupljeno 24. svibnja 2021.)
39. Vujčić, V. (2013). Opća pedagogija : Novi pristup znanosti o odgoju. Zagreb: Hrvatski-pedagoško-književni zbor, str. 11-59.

Mrežne stranice:

1. <http://www.omep.org.uk/education-for-sustainable-development/> (Pristupljeno: 04. svibnja 2021.)
2. [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-\(un\)/13/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/ujedinjeni-narodi-(un)/13/) (Pristupljeno: 03. travnja 2021.2021)
3. <https://sdgs.un.org/goals> (Pristupljeno: 23. svibnja 2021.)
4. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (Pristupljeno: 21. travnja 2021.)

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
